

WESTMINSTERI KIRÁNDULÁS*

Ondré Péter

(a Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézetének PhD-hallgatója)

Összefoglaló

Írásomban a rendszerváltoztatást követő hazai parlamenti ciklusokat vizsgálom: kísérletet teszek azok elhelyezésére az Arend Lijphart által a 1980-as években kidolgozott, westminsteri és konszenzuális demokráciákat összehasonlító modellben. A tanulmány fókuszában a Lijphart által meghatározott tíz intézményi változó elemzése áll, ennyiben tehát követi a *Patterns of Democracy* felépítését. A módszertan esetében azonban – az általános alkalmazhatóság esélyeinek javítása céljával – számottevő változtatásokat hajtottam végre: a közjogi és a kormányzati hatalommegosztás, valamint a korporativizmus mérését saját indikátorokkal végeztem el, az alkotmányos merevség elemzéséhez pedig egy, e tárgykörben született írás módszerét használtam. A módosítások természetesen csak az alkalmazott mérési technikákat érintik, a lijpharti vizsgálat logikáját reményeim szerint nem sértik.

Kulcsszavak: westminsteri ■ konszenzuális ■ többségi ■ demokrácia ■ politikai rendszer ■ hatalommegosztás ■ Arend Lijphart

BEVEZETÉS

A 2010-es parlamenti választásra jó eséllyel kiemelt figyelemmel emlékszik majd a magyar politikatörténet, lévén ez alapvetően rendezte át a hazai párendszer és kétharmadot meghaladó mandátumarányt biztosított egyetlen homogén, fegyelmezett politikai erőnek. A kritikus választás (Enyedi–Benoit, 2010) eredményei ismertek: alkotmányozás, gördülékeny jogalkotás, kompromisszummentes személyi döntések. Tanulmányomban kísérletet teszek a változások egy lehetséges irányának meghatározására, s ennek alátámasztására a választott elméleti keret módszertanát felhasználva a magyar politikai rendszer 2010 áprilisát követő profilját összevetem a korábbi ciklusok állapotával.

A tanulmány első szakaszában megválasztom az elméleti keretet és röviden ismertetem azt, majd az elemző fejezetben a rendszerváltoztatás utáni hat parlamenti ciklus összehasonlítására vállalkozom, végül pedig bemutatom a vizsgálat konklúzióit. Írásom kéziratát 2011. augusztus 31-én zártam le, így azt

* Körösenyi András tanácsait és bátorító szavait ezúton köszönöm meg.

ezt követő események már nem képezik a 2010-ben megkezdődött ciklus elemzésének tárgyát.

AZ ÉRTELMEZÉSI KERET MEGVÁLASZTÁSA

Amennyiben a magyar politikai rendszer közelmúltbéli változásait szeretnénk elemezni, úgy első dolgunk a megfelelő elméleti keret megválasztása, amelyben a hazai szisztéma átalakulása értelmezhető. Úgy vélem, a vizsgálat során az összehasonlító politológia eszköztárát érdemes igénybe vennünk, lévén az előttünk álló feladat nem más, mint kormányzati ciklusok összehasonlítása. Változások kimutatására akkor van lehetőségünk, ha a magyar demokrácia 2010 végén mutatott profilját összevetjük a korábbi állapotokkal.

A demokratikus rendszerek összehasonlítását a modern politikatudomány már jó néhány aspektusból elvégezte. Gabriel Almond stabil, kétpártrendszerrel működő, homogén politikai kultúrájú angolszász és instabil, sokpártrendszerrel bíró, heterogén kultúrájú kontinentális rezsimeket különböztetett meg (Almond, 1956), Robert Dahl a madisoniánus és a populista demokráciák között látta a legfőbb különbséget (Dahl, 1956), míg Fareed Zakaria liberális és illiberális demokráciákat különített el (Zakaria, 2003). A demokratikus rendszerek összehasonlítása persze elvégezhető induktívan is, egy-egy intézményre, például a végrehajtásra vagy a pártrendszerre fókuszálva. A megfelelő értelmezési keret kiválasztása során akkor járunk el helyesen, ha először számba vesszük az elmúlt időszak látványos változásait. A legfontosabb újdonság minden bizonnyal a kormányzó többség és a vele az állami működés bizonyos területein konkuráló – gyakran függetlennek nevezett – intézmények viszonyában mutatható ki. A második Orbán-kormány röviddel hatalomra kerülését követően legyengítette, átalakította a Költségvetési Tanácsot, összeolvasztotta a média- és a sajtófelügyeletet ellátó szerveket, a különadóról szóló jogszabály alkotmányellenességének kimondása után pedig az Alkotmánybíróság hatásköreit szűkítette a fiskális politikához kapcsolódó törvények normakontrolljának elsőgenerációs alapjogokhoz kötésével. Szintén újdonságként hat a kormány személyzeti politikája: az állami vezetők és testületek tagjainak megválasztása során már nyoma sincs a kétharmados kompromisszumkényszernek, a fideszes többség az ÁSZ vagy az NMHH élére, az Alkotmánybíróságba vagy a Médiatanácsba akadály nélkül delegálhatta saját embereit. Az elmúlt két évtized csatározásai tükrében szokatlanul hat a gördülékeny, fegyelmezett alkotmányozás, „közjogi barkácsolás” is. Világos, a magyar demokrácia látványos átalakulásának oka egy egyszerű arányszámban érhető tetten, a kérdés csupán az, hogy milyen változást implikált a hazai politikai szisztémában a mandátumok 68%-ának egy fegyelmezett politikai erőnél történő koncentrációja. Megítélésem szerint az újszerű helyzet legfontosabb eredményei (1) a parlamenten belüli, politikai hatalommegosztás megszűnése, (2) és – főként

ennek eredményeként – az Országgyűlés egyértelmű kiemelkedése a hazai közjogi szerkezetből, vagyis a közjogi hatalommegosztás alapos meggyengülése. E két körülmény eredőjeként Magyarországon 2010-ben olyan hatalomkoncentráció jött létre, amely csak az Arendt Lijphart által többségi demokráciákként definiált rendszerekben lehetséges (Lijphart, 1984). Nehezen vitatható ugyanis, hogy a kétharmados többség megkövetelése tulajdonképpen a kormányoldal és az ellenzék közötti konszenzus garanciája bizonyos jogalkotási területeken: amennyiben egy párt kétharmadnál nagyobb mandátumarányt szerez a törvényhozásban, úgy a konszenzuskényszer eltűnik, illetőleg a konszenzuselv eltűnhet. Úgy vélem, hazánkban pontosan ez történt a 2010-es esztendőben, egy fegyvelmezett többség birtokába került a mandátumok 68 százaléka, így megszűnt a kormány és ellenzék közötti politikai, valamint a parlament és a vele konkuráló intézmények közötti közjogi hatalommegosztás, konszenzuskényszer. Vagyis meglátásom szerint Magyarország 2010-ben az ideáltípusos westminsteri demokráciához hasonult. Állításom alátámasztására a továbbiakban Lijphart módszertanát felhasználva fogom összehasonlítani a magyar politikai rendszernek a második Orbán-kormány idején mutatott profilját a korábbi állapotokkal.

WESTMINSTERI ÉS KONSZENZUÁLIS DEMOKRÁCIÁK

A demokrácia konzociionális modelljét Arendt Lijphart a '60-as évek behaviorista forradalmában alkotta meg (Lijphart, 1968). A politológus munkájában azt a már említett almondi megállapítást igyekezett cáfolni, mely szerint a heterogén politikai kultúrájú, kontinentális országokban instabil demokráciák működnek: Lijphart szerint a heterogenitás és főleg a Hollandiában is megfigyelhető szegmentált pluralizmus (szervezett szociológiai heterogenitás) valóban destabilizálhatja a demokratikus berendezkedést, ugyanakkor az általa leírt kooperatív elitstratégia és a társadalom ezt követő, tekintélyelvű magatartása révén a turbulens folyamatok kezelhetővé válnak. A következő évtizedben a szerző elméletét továbbfejlesztve meghatározta a fent leírt konzociionális demokrácia intézményi garanciáit (Lijphart, 1977), majd a '80-as években előállt az immáron konszenzuálisnak nevezett és az azzal működését tekintve diametriálisan ellentétes mintákat mutató többségi demokráciák átfogó összehasonlításával (Lijphart, 1984). A huszonegy országot felölelő vizsgálat során Lijphart a többségi és a konszenzusos döntési elvhez kapcsolódó jellemvonásokat figyelt meg az általa legfontosabbnak tartott intézmények esetében, majd ezekhez a jellemzőkhöz különféle skálákat rendelt, melyek segítségével országonként lehetőség nyílt matematikai értékekkel jellemezni az egyes intézményeket. Faktoranalízises korrelációvizsgálata révén Lijphart arra jutott, hogy a többségi és a konszenzusos elv érvényesülése elsősorban intéz-

ménycsoportok – s nem politikai rendszerek – esetében mutatható ki, vagyis a vizsgált rezsimekben jól elkülöníthetők azok az intézményi változók, amelyek legtöbbször hasonló mintákat követnek. A megfigyelt két változócsoporthoz mentén a szerző megrajzolta a többségi és konszenzuális demokráciák kétdimenziós térképét, amelyen aztán elhelyezte a vizsgálatba bevont országokat. Lijphart elmélete tehát alapvetően nem konszenzuális, illetve többségi demokráciákat különböztet meg, a rendszerek egy része az első dimenzióban a konszenzusos, míg a másodikban inkább a többségi elvet követi és vice versa. A szerző másfél évtizeddel nagyhatású munkája megjelenése után jelentősen átdolgozta azt és újragondolta a vizsgált intézmények körét (Lijphart, 1999). Magam a magyar rendszer elemzését erre az írásra építem, így célszerű röviden áttekintenünk az abban megjelenő intézményeket. Az első dimenzióba (horizontális hatalommegosztás) a végrehajtás, a kormány és a parlament viszonya, a pártrendszer, a választási rendszer és az érdekképviselet rendszere került, míg a másodikba (vertikális hatalommegosztás) az államszerkezet, a törvényhozás, az alkotmány, a bírói felülvizsgálat és a központi bank. Elmondható, hogy a bemutatott tíz intézmény valóban kiemelt fontossággal bír a politikai rendszerekben, s valamilyen minőségben minden demokráciában megfigyelhetők. Továbbá érintetlenül átveszem az azokat a többségi és a konszenzuselvhez kapcsoló jellemzőket is – úgy, mint a választási rendszer arányossága vagy a pártrendszer fragmentáltsága. A vizsgálatot a rendszerváltást követő parlamenti ciklusok profiljának összevetésével végzem majd el, abban tehát a választások, s nem a kormányváltások képezik az elhatárolás alapját. Munkám során mindvégig ragaszkodom a kvantitatív eszközök használatához: egyrészt Lijphart modellje mennyiségi mutatók felhasználására épül, másrészt – amennyiben a módszertan helyességét elfogadjuk – a számszaki értékek révén elemzői részrehajlás által nem befolyásolt konzekvenciákat kaphatunk.

A vizsgálat megkezdése előtt még számot kell adnom írásom látens, ám megítélésem szerint nem kevésbé fontos céljáról. Úgy vélem, hogy egy, Lijphart korábbi elemzése során nem érintett kelet-közép-európai demokrácia vizsgálata kitűnő alkalom az eredeti módszertan általános alkalmazhatóságának próbájára. Könnyen megeshet ugyanis, hogy a nagyhatású összehasonlító munka során használt módszertan különféle fogyatékoságai okán nem alkalmas új demokráciák elemzésére, így az operacionalizálás során – a kényszerűségtől, s nem az ambícióktól vezérelve – annak javítására, új indikátorok kidolgozására lesz szükség.

ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLAT

Lijphart nagyhatású munkája a horizontális hatalommegosztás dimenziójába tartozó változók vizsgálatával kezdődik. A kormány, a közjogi viszonyok, a

pártrendszer és a választási rendszer kétségkívül a demokráciák legfontosabb intézményeinek tekinthetők, a komparatív elemzések gyakran megelégednek ezen változók vizsgálatával. Nils-Christian Bormann helyesen hívja fel a figyelmet arra a tényre, hogy a lijpharti elméletet leegyszerűsítve alkalmazó elemzők sokszor kizárólag e négy intézményre szűkítik a vizsgálat horizontját (Bormann, 2010). Az eredeti munkában ezek mellett jelenik meg a korporativizmus is, világos ugyanakkor, hogy az kizárólag statisztikailag, és nem logikailag kapcsolódik a négy intézményhez (Taagepera, 2003).

1. Pártrendszer

A pártrendszerek leírásának két alapvető irányát különíthetjük el: egyes szerzők kvalitatív eszközökkel, míg mások kvantitatív mutatókkal próbálják jellemezni az egyes pártrendszereket. Giovanni Sartori sokat idézett munkája e két irány szintéziseként fogható fel, az olasz politikatudós tipológiájának megalkotása során egyaránt figyelembe vette a pártok számát és a verseny ideológiai polarizáltságát (Sartori, 1976). Esetünkben kvantitatív eszközök alkalmazására lesz szükség. Lijphart szerint a többségi demokráciákban inkább kétpártrendszer, míg a konszenzuális rezsimekben inkább sokpártrendszer működik, vagyis az intézmény esetében a pártok száma a kapcsolódási pont a holisztikus modellhez. A pártszám alapvetően két aspektusból írható le kvantitatív eszközökkel: egyfelől segítségül hívhatunk egy, a versengő szervezetek száma alapján kidolgozott tipológiát (például Blondel, 1968), majd az egyes típusokat megcímkézhetjük matematikai értékekkel, vagy pedig a Herfindahl–Hirschman-féle koncentrációs index valamely variánsával egy egyszerű mutatóban rögzítjük a pártszámot. Lijphart az utóbbi megoldás mellett döntött, és a két legnépszerűbb mérőszám, Douglas Rae frakcionalizáltsági indexe (Rae, 1967), valamint Markku Laakso és Rein Taagepera effektív pártszáma (Laakso–Taagepera, 1979) közül az utóbbit választotta, mely kiszámítása az alábbi képlettel történik:

$$LTI = \frac{1}{\sum p_i^2}$$

A mutató a szavazatok vagy a mandátumok megoszlásának egyenlőtlenségén keresztül adja meg, hogy a vizsgált szisztéma a sok- vagy a kétpártrendszerhez áll-e közelebb. A módszer gyengéinek javítására számos tanulmány tett már kísérletet (például Molinar, 1991 vagy Dumont–Calier, 2003), magam azonban most a mandátummegoszlást alapul véve az eredeti módszert alkalmazom. Az értékek alatt feltüntettem a Taagepera által javasolt kiegészítő indexet is (Taagepera, 1999), amely megmutatja, hogy a vizsgált választáson volt-e olyan párt, amely a mandátumok abszolút többségét megszerezte. Az index értéke a győztes párt mandátumarányának reciproka, ha kettőnél alacsonyabb állást vesz fel, úgy a pártrendszer hegemónisztikus tüneteket mutat.

Az adatok prezentálása előtt említést kell tennünk még egy, az egész tanulmányt végigkísérő módszertani problémáról. Bizonyos esetekben nehezen eldönthető, hogy két, szoros szövetségben politizáló, ugyanakkor szervezetenként elkülönülő pártot egy vagy két szervezetként határozzunk meg. Lijphart a bizonytalanság feloldására az alábbi módszert javasolja: döntsük el, hogy a két párt (1) verseng-e egymással a szavazatokért, (2) külön parlamenti frakciót alakít-e, (3) egységesen viselkedik-e kormányalakítás idején, és (4) hogy hosszú távra szól-e együttműködésük (Lijphart, 1999: 70.). Ez alapján a Fidesz és az MDF 1998-ban és 2002-ben külön szervezeteknek, míg a Fidesz és a KDNP 2006-ban, valamint 2010-ben egy pártnak minősül.

1. táblázat. A pártok effektív száma és a kiegészítő index a vizsgált időszakokban (saját számítás)

Vizsgált időszak	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Effektív pártszám	3,83	2,90	3,09	2,49	2,35	1,98
Kiegészítő index	2,35	1,85	2,61	2,17	2,03	1,47

Világosan látszik, hogy az effektív parlamenti pártok száma az elmúlt 20 évben fokozatosan csökkent. Az 1990-ben mutatott 3,83-as érték egyértelműen sokpártrendszerre jelez, míg a 2010-ben mért adat már határozottan kétpártrendszerre utal. A kiegészítő index azonban jól jelzi, hogy utóbbi értékért elsősorban a Fidesz–KDNP jelentős fölénye a felelős, így – bár az indexállás ezt is jelenthetné – nem beszélhetünk kétszereplős küzdelemről. Mindenesetre az 1,98-as effektív pártszám egyértelműen a westminsteri demokráciák jellemzője.

2. Végrehajtás

Lijphart szerint a konszenzuális demokráciákat a megosztott végrehajtó hatalom, míg a többségi szisztémákat az egypárti, osztatlan kormányzás jellemzi. Az intézmény vizsgálata során látszólag nincs más dolgunk, mint eldönteni, hogy a végrehajtó hatalmat egy vagy több politikai erő birtokolja-e, vagyis hogy koalíciós kormányzással van-e dolgunk az adott időpontban. E megoldás azonban minden bizonnyal félrevinné az analízist, lévén figyelmen kívül hagy egy igen fontos szempontot: a parlamenti többség támogatásának kérdését. Világos ugyanis, hogy kormányzati hatalommegosztásról nem csak akkor beszélünk, ha két párt koalíciós kabinetet hoz létre, hanem akkor is, ha a regnáló erőnek nincs többsége a törvényhozásban, mivel ekkor a kormányzás csak a végrehajtáson kívüli erők támogatásával lehetséges. A kabinet szintjén megvalósuló hatalommegosztás tehát két tényező, a koalíciós kormányzás és a parlamenti mandátummegosztás eredőjeként alakul ki. Úgy látom, a westminsteri demokráciákat fémjelző koncentrált végrehajtó hatalomról csak akkor beszél-

hetünk, ha egy párt önállóan kormányoz, és abszolút többsége van a parlamentben, máskülönben a konszenzuális rendszerekre jellemző hatalommegosztással van dolgunk. Rögzítendő, hogy a két politikai jelenség együttmozgása nem garantált: gondoljunk csak a kisebbségi kormányokra vagy a fölös többségű koalíciókra. Lijphart vizsgálatának módszertanát – megítélésem szerint indokolatlanul – részben a koalíciós elméletek tanulságaira építi, és a demokráciák elemzésére gyakorlatilag egy dichotóm változót használ: a többségi, egypárti kabinetek százalékát. Értelemszerűen az eredeti, negyven évet felölelő vizsgálat során ez a módszer nem hoz létre bináris eredményeket – minden ország százalékos értékekkel jellemezhető –, természetében azonban igen. Fontos leszögezni: a módszer alapjául szolgáló rikeri koalíciós teóriának semmi köze a lijpharti modellhez, a hatalommegosztás megvalósulása szempontjából például teljességgel indifferens, hogy abban három vagy öt párt vesz részt (Riker, 1962). Ráadásul az eljárással hosszabb időszakok vizsgálata lehetséges ugyan, de az dinamikus változóként legfeljebb dichotómiaként alkalmazható, azaz segítségével egy meghatározott időpontban egy országot csupán 0-s és 1-es értékekkel jellemezhetünk. Márpedig egy kétváltozós modellben – parlamenti többség és koalíció – ez finoman szólva sem tűnik kielégítőnek. Magam tehát az opreacionalizálás során egy olyan technikát használok, mely a hatalommegosztás mindkét dimenziójára érzékeny, s amely egyaránt magába foglalja a mandátumeloszlás és a koalíciós kormányzás kérdését.

1. ábra. A kormányzati hatalommegosztás modellje

VEZETŐ KORMÁNYPÁRT MANDÁTUMARÁNYA

	Abszolút többség	Relatív többség
Egypárti	2	1
KABINETTÍPUS		
Koalíciós	1	0

Vagyis a hatalomkoncentráció legmagasabb értéke (2) azokat a kormányokat jellemzi, melyek birtokában vannak a parlamenti többségnek, s ennek munkájában csak egy párt vesz részt. Közepesen erős koncentrációról (1) beszélhetünk, ha a kabinet domináns pártjának nincs parlamenti többsége, de kisebbségi kormányként egymaga vállalja az állam irányítását, vagy ha koalíciós kabinet alakul, de az azt domináló párt önállóan is birtokában van a törvényhozási mandátumok többségének. Meggyőződésem, hogy a győztes párt hatalma mindkét esetben erősebb, mint a negyedik variánsként megjelenő – nevezzük így – indokolt koalíciós kormányzás esetében. A kisebbségi, egypárti kabinet – bizonyos befolyást engedve egyes kérdésekben az őt támogató parlamenti erőknél – maga rendelkezik a végrehajtás egésze felett, míg a „potyautas” partnerrel koalícióban kormányzó párt a döntéshozatal során nincs feltétlenül szövetségese szándékaihoz kötve, megteheti, hogy bizonyos ügyek esetében önnön parlamenti többségére támaszkodva egymaga határoz. Ugyanakkor a stabil többség, illetve bizonyos tárcák híján ezen esetekben korlátlan hatalomról nem beszélhetünk. A hatalomkoncentráció mértéke természetesen akkor a legalacsonyabb (0), ha a koalíciós kormányzás vezető erejének nincs abszolút majoritása a törvényhozásban. Értelemszerűen ebbe a kategóriába sorolandók azok a kabinetek is – például a Csehországban 1998 és 2002 között hivatalban lévő Zeman-kormány –, melyek a koalíciós együttműködés ellenére sem rendelkeznek a mandátumok többségével. Belátom, utóbbi eset egyfajta szuper hatalommegosztást jelent, melyre az általam javasolt modell érzéketlen. Végül érdemes szólnunk a kabinettipizálást csak látszólag megzavaró, Kaare Strom által „bújtatott többségnek” nevezett jelenségről is (Strom, 1997). A fogalom arra utal, hogy egyes esetekben egyértelműen megrajzolható a kormányzó parlamenti többség profilja, ugyanakkor bizonyos megfontolások okán valamelyik párt nem vesz részt a kabinet munkájában, így formálisan kisebbségi kormány regnál. Példaként említhetnénk a hazai Bajnai-kabinetet. Strom az efféle gyakorlatot inkább többségi, koalíciós kormányzásnak látja, magam azonban úgy vélem, hogy a végrehajtó hatalom osztatlanságát nem befolyásolja a külső támogatás állandósulása, így az ilyen típusú kormányokat egypárti, kisebbségi kabinetként indokolt definiálni. Az eredmények tekintetében ez egyébként lényegtelen.

A módszertani problémák feloldása után elvégezhetjük a vizsgált magyar kormányok tipizálását. Az Fideszt és a KDNP-t továbbra is egy pártként kezeljük, míg a Fideszt és az MDF-et külön szervezetekként.

2. táblázat. A kormányzati hatalommegosztás az egyes kabinetek esetében

Vizsgált időpont	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Kormányhatalom koncentrációja	0	1	0	0	0	2

A 2. táblázat tanulsága szerint 1990-ben, 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban szükségyszerű volt a kormányzati hatalom megosztása. A Horn-kabinet esetében – lévén a szocialisták a mandátumok jó 54 százalékát birtokolták – már kevésbé megosztott hatalomról beszélhetünk, míg a második Orbán-kormányt egyértelműen a többségi rendszerekben megfigyelhető koncentrált végrehajtó hatalom jellemzi.

3. Választási rendszer

A választási rendszer vizsgálata okkal jelenik meg a lijpharti elemzésben, lévén ez az intézmény transzformálja a társadalmi preferenciákat parlamenti mandátumokká, így a politikai erőviszonyok kialakításában döntő szerepe van. A választási rendszereket a legegyszerűbb klasszifikáció szerint arányos és többségi típusokra oszthatjuk, a megkülönböztetés alapja a mandátumelosztás során alkalmazott eljárás: amennyiben a voksok majoritását megszerző párt vagy jelölt kapja a mandátumot, úgy többségi rendszerről, amennyiben a parlamenti helyek elosztása a versengő erők között a szavazatok arányában történik, úgy arányos rendszerről beszélünk. Mindkét típusnak különféle formái ismertek, a többségi elv szerinti mandátumelosztás történhet egy vagy két fordulóban a relatív vagy az abszolút többség megkövetelésével, de az arányos elosztásnak is eltérő variánsai léteznek: a proporcionalitás elérhető különféle matematikai formulákkal, kiegészítő vagy kompenzációs mandátumokkal, zárt vagy nyitott listákkal. Ráadásul ismertek olyan rendszerek is, amelyek a két elv mixtúrájaként vegyes választási rendszerként definiálhatók.

Az említett intézmény elemzésének különféle módjai léteznek: a vizsgálat elvégezhető a körzeti magnitúdó, a küszöb vagy éppen az alkalmazott formula szerint, Lijphart azonban a westminsteri és konszenzuális demokráciák összehasonlításához egy eredményi változó, a választási rendszer arányosságának vizsgálatát javasolja. A szerző instrukciója logikus: a fő különbség a demokráciatípusok között nem az alkalmazott metódus formájában, hanem annak hatásában áll. Vagyis: hiába osztja el például a török szisztéma arányosan – a d’Hondt-módszerrel –, területi listákon a mandátumokat, az nem tekinthető konszenzuális intézménynek, mivel különféle technikákkal ellehetetleníti az ország legnépesebb kisebbségi csoportjának parlamenti képviselését. Világos ugyanakkor, hogy az arányosságért – függő változóról lévén szó – nem csupán a választási rendszer felel, arra jelentős hatással van a politikai verseny szerkezete is. Csak az országos területi listás mandátumelosztást alkalmazó rendszerekben (Hollandia, Szlovákia, Izrael) képes a választási szisztéma torzítás nélkül mandátumokká alakítani a szavazatokat.

A választási rendszerek arányosságát eltérő matematikai módszerekkel méri a politikatudomány, azonban mindegyik metódus alapvetése közös: a szavazatok megoszlása és a parlamenti mandátumeloszlás közötti különbséget igye-

keznek meghatározni. Az első indexet Douglas Rae dolgozta ki a '60-as években: a szerző kiszámította a pártok által megszerzett szavazat- és mandátumarányok különbségének összegét, majd ezt elosztotta az analízisbe bevont szervezetek számával (Rae, 1967).

$$RI = \frac{1}{n} \sum |sz_i - m_i|$$

A Rae-index fő gyengéje, hogy ugyanolyan súllyal veszi figyelembe a választáson induló releváns pártokat és a néhány szavazatot begyűjtő kisebb pártokat. Utóbbiak az osztóhányadost jelentősen megnövelve eltorzíthatják az indexértéket, így az aránytalansági mutatót olyan szereplők is befolyásolhatják, amelyek a választási eredmény tényleges arányosságára egyébként nincsenek nagy hatással.

A fenti hiba kiküszöbölésére tett kísérletet néhány évvel Rae könyvének megjelenése után John Loosemore és Victor Hanby, a szerzőpáros *ceteris paribus* az osztóhányados esetében a pártok száma helyett kettőt használt (Loosemore–Hanby, 1971).

$$LHI = \frac{1}{2} \sum |sz_i - m_i|$$

A szerzők tanulmányukban Jean Blondel megállapításait vitatva arra jutottak, hogy a legarányosabb szisztémának a legnagyobb maradék formulát használó rendszerek tekinthetők. Érvelésüket ugyan saját vizsgálatuk alátámasztotta, de a módszer nagy hibája, hogy az a diszproporcionalitás becslésére leginkább a szerzők által preferált kvótás rendszerekben alkalmas, míg a legnagyobb átlag módszerével dolgozó szisztémákban hibás megállapításokra jut.

Lijphart munkájában az aránytalanság mérését Michael Gallagher indexével végezte el, megítélése szerint e technikával határozható meg legponosabban a torzulás mértéke. Gallagher a bemutatott metódusoknál összetettebb eljárást alkalmaz: a szavazat- és mandátumarányok különbségét először négyzetre emeli, majd ezek összegét elosztja kettővel, s végül az így kapott értékből gyököt von.

$$GI = \sqrt{\frac{1}{2} \sum (sz_i - m_i)^2}$$

Mivel a politikatudomány az aránytalanságot leggyakrabban ezzel a technikával méri, így vizsgálatom során magam is ezt a módszert használom, nem vitatva, hogy a diszproporcionalitás meghatározására számos egyéb, kitűnő eljárást dolgoztak ki már a kvantitatív eljárások iránt érdeklődő kutatók (ezek színvonalas összefoglalását lásd: Karpov, 2008).

3. táblázat. A választási aránytalanság a vizsgált időszakokban (saját számítások)

Vizsgált választás	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Aránytalanság	16,2	17,56	11,7	10,9	5,7	11,9

A táblázat adataiból tisztán kiolvasható, hogy a választói tanulékonyság és a pártrendszer koncentrálódása az aránytalanság csökkenését eredményezte. Az első két szabad választás esetében mért indexértékek meglehetősen magasak, aminek okai főként az MDF 1990-es és az MSZP 1994-es jelentős felülreprezentáltságában, valamint a négyszázalékos küszöb alatt teljesítő pártok jelentős szavazatarányában keresendők. Az állampolgári tapasztalatok később a kispártokra leadott voksok arányát csökkentették, míg a bipoláris versengés a győztes párt felülreprezentáltságát mérsékelte. 2010-ben azonban a Fidesz–KDNP szavazat- és mandátumaránya közt kialakuló több mint tízszázalékos különbség, valamint a küszöb alatt teljesítő MDF relatív nagy szavazataránya ismét megnövelte az indexértéket. A 10 százaléknál magasabb aránytalansági mutató erősen torz eredményről árulkodik, ez inkább a többségi demokráciákban jellemző.

4. Közjogi hatalommegosztás

Lijphart szerint a konszenzuális rendszerekben a törvényhozás és a végrehajtás viszonyát a hatalmi egyensúly jellemzi, míg a többségi demokráciákban a kormány domináns pozíciója figyelhető meg. A hatalmi viszonyok elemzését tanulmányában a kormánydominancia mérésével végzi el, melynek indikátora a végrehajtás tartóssága, azaz regnálásának hossza. E módszer megítélésem szerint több problémát is felvet. Egyrészt teljesen érzéketlen a választási ciklusok hosszára és az elnöki rendszerekben, illetve Svájcban alkalmazott határozott idejű végrehajtói megbízatásra. Továbbá a módszer dinamikus változóként nem alkalmazható: Lijphart az 1945–1996 közötti időszakra kiszámolta a kabinetek élettartamának átlagát, egy regnáló kormány esetében azonban ekképpen nem lehet eljárni. Ráadásul a módszer a kormányfő lemondását vagy halálát is a hatalmi viszonyoknak tudja be, márpedig utóbbi esetben ez biztosan nem helytálló. Végül az sem egyértelmű, hogy mihez kötjük egy kormány bukását: a végrehajtás mögött álló pártkonstelláció átalakulásához (Dodd, 1976), vagy pedig egyéb tényezőkhöz, úgymint a kabinettípus vagy a kormányfő személyének változása. Megjegyzendő, hogy a módszer alkalmazásának megkérdőjelezhetőségét egy későbbi munkájában maga Lijphart is elismeri (Lijphart, 2003).

Magam a kormánydominancia mérését egy alternatív, négy komponensből felépülő indikátorral végzem el, amely a két hatalmi szereplő viszonyára fókuszál, ugyanakkor kizárja a kutatás szempontjából irreleváns elemek interferenciáját. A vizsgált változók a következők: bizalmatlansági indítvány, házfelosztási jog, parlamenti és kormánytagság összeférhetetlensége, valamint

a kormánytípus. A négy dichotóm változó segítségével kialakítható egy ötfokozatú skála, mellyel a kormánydominancia mérhető. Meglátásom szerint a konstruktív bizalmatlansági indítvány a végrehajtás pozícióit erősíti, így ez az indikátorban a parlamenti hatalom ellen hat. A parlamenti mandátum és a kormánytagság halmozásának engedélyezése lehetőséget teremt a kabinet számára a parlamenti jelenlétre, a törvényhozói döntések befolyásolására, vagyis az a kormány pozícióját erősíti. A házfeloszlatáson természetesen a végrehajtó hatalom szabad döntésén nyugvó jogosítványt értem.

4. táblázat. A kormánydominancia indexe

Megbuktatható-e a kormány egyszerű bizalmatlansági indítvánnyal?	Igen=0	Nem=1
Szabadon feloszlathatja-e a kormány a törvényhozást?	Nem=0	Igen=1
Összeférhetetlen-e a kormánytagság a parlamenti mandátummal?	Igen=0	Nem=1
Egypárti vagy koalíciós a kabinet?	Koalíciós=0	Egypárti=1

A módszer tehát egy ötfokozatú skálát állít fel, melyen a 0-s és 1-es értékek parlamenti dominanciáról, a 2-es középérték a hatalmi egyensúlyról, a 3-as és a 4-es indexállások pedig a kormánydominanciáról árulkodnak. Nem állítom, hogy a meglehetősen egyszerű és a tényleges politikai folyamatokat olykor homályban hagyó, közjogi alapokon álló módszertan minden esetben pontos eredményeket szül, az is világos továbbá, hogy segítségével a rendszerek közötti finomabb különbségek nem mutathatóak ki. Meggyőződésem ugyanakkor, hogy az eredeti indikátor alkalmazása során felmerülő problémák a segítségével áthidalhatóak, s vele a vizsgálat zökkenőmentesen lefolytatható. A félelnöki rendszerek elemzése a duális végrehajtás okán e metódussal is ropant nehézkes, javaslatom szerint kohabitáció idején az analízis tárgya a kormány, míg homogén hatalom esetében az elnök kell, hogy legyen. A kérdéskör precízebb vizsgálatára egyébként alkalmas lehet Alan Siaroff parlamentarizmus-indexe (Siaroff, 2003), amelynek azonban nagy gyengéje, hogy a nagyszámú változó használata ellenére csupán a hatalmi viszonyban résztvevő felek egyikét, a törvényhozást vizsgálja.

5. táblázat. A kormánydominancia foka Magyarországon

Vizsgált időszak	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Kormánydominancia	2	2	2	2	2	3

A második Orbán-kabinet esetében az index értékét az egypárti kormányzás emelte meg, s ezzel az a korábbi évtizedek brit végrehajtásával megegyező mintát mutat. Látható ugyanakkor, hogy a konstruktív bizalmatlansági indítvány és az inkompatibilitás hiánya egyébként is jelentős hatalmat biztosít a magyar végrehajtásnak, a tavalyi választási eredmények csak ezt növelték tovább.

5. Érdekképviselet

A két világháború között legitimációját veszítő korporativizmus demokratikus formában történő továbbélésére a társadalomtudományok figyelmét Philip Schmitter hívta fel a '70-es években (Schmitter, 1974). A következő évtizedekben a témakör kutatói könyvtárnyi szakirodalmat szenteltek a neokorporatív struktúrák vizsgálatának. Lijphart modelljébe beillesztette az érdekképviselet rendszerét is, meglátása szerint a konszenzuális rendszerekben inkább a korporatív, míg a többségi szisztémákban leginkább a plurális érdekérvényesítés a jellemző. Az érvelés nem új keletű, egyes tanulmányok már a *Patterns of Democracy* megjelenése előtt kimutatták, hogy a korporatív minták leginkább a konszenzusos demokráciákban figyelhetőek meg (Crepaz–Lijphart, 1991; Lane–Ersson, 1997). Fontos leszögezni, hogy az érdekképviselet beillesztése egy kvantitatív modellbe roppant nehéz feladat, lévén a kérdéskör vizsgálatának bevett, átfogó módszertana egyelőre nem létezik. Lijphart Alan Siaroff korporativizmus-indexét használja (Siaroff, 1999), amely tulajdonképpen 23 különböző indikátor eredményeinek aggregátuma, vagyis Lijphart nem módszertannal, csupán egyéb elemzések tanulságainak összegzésével szolgál. Ebből az is következik, hogy a siaroffi kutatások által nem érintett demokráciák vizsgálata során ismét bajban vagyunk. Lijphart a problémát meglehetősen egyszerűen orvosolja: a *Patterns of Democracy*-ban a Siaroff-index elemzési köréből kimaradt országok esetében megfigyelői tapasztalataira építve maga állapít meg kvantitatív értékeket. Bár nagy a csábítás, hogy a gordiuszi csomót mi is ekképpen vágjuk át, úgy vélem, helyesebben járunk, ha előállunk egy új, a korporativizmus mérésére általánosan alkalmazható módszertannal: ez egyrészt növeli megállapításaink objektivitását, másrészt a későbbi kutatások számára lehetőséget teremt az összehasonlításra. Ismert, a korporativizmus mérésére számos módszert kidolgoztak már a szociológusok, közgazdászok, politológusok. Ezek remek leltárát adja Lane Kenworthy, miként négy csoportra bontva 42 ismertebb metódust vesz számba (Kenworthy, 2003). Az első kategóriába sorolja az érdekszervezeti hálót vizsgáló indikátorokat, a másodikba a bérmegeállapodás elemzésére szolgáló módszereket, a harmadikba a szakpolitikai döntésekben való részvétel fokát mérő eljárásokat, míg a negyedikbe a politikai-gazdasági konszenzus minőségét elemző metódusokat – utóbbiak gyakorta felvetik az endogenitás problémáját. Összetett indikátorunk felépítése során helyesen járunk el, ha az alkotóelemek megválasztásánál a kérdés-

kör fő teoretikusára, Schmitterre bízunk magunkat, aki szerint a korporativizmus legfőbb jellemvonásai a következők: (1) az országban kevés, nagylétszámú szervezet működik, (2) ezek csúcsszervezetbe tömörülnek, (3) a felek tripartit tárgyalásokat folytatnak egymással és az állammal, továbbá (4) ezek eredőiként háromoldalú megállapodások születnek (Schmitter, 1982). Magam a bemutatott jellemvonások mérésére két arányszámot és két dichotóm változót használok, melyek aggregátumaként megadható a korporativizmus foka. Módszerem kizárólag objektív elemeket tartalmaz, és dinamikus változókból épül fel, világos ugyanakkor, hogy a tripartit egyeztetés tárgykörét meglehetősen leegyszerűsítve kezeli.

6. táblázat. A korporativizmus indexe

Szervezeti sűrűség	X százalék
Három legnagyobb ernyőszervezet tagságának aránya	X százalék
Folytatnak-e a felek intézményesített tripartit tárgyalásokat?	Nem=0 / Igen=100
Döntéshozó vagy konzultatív jellegűek ezek a tárgyalások?	Konzultatív=0 / Döntéshozó=100
Aggregált indexérték	X

A szervezeti sűrűség és a szervezeti koncentráció mérését az Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies adatbázisát felhasználva végeztem el.¹ Az értékek a szakszervezeti föderációk tagsági viszonyainak folyamatos ingadozása okán kivételesen ciklusátlagok. A három legnagyobb szakszervezeti konföderáció a vizsgált időszakban mindvégig az MSZOSZ, a SZEK és az ASZSZ voltak, mellettük kiemelendő még a LIGA, az ÉSZT és a MOSZ. A tripartit érdekegyeztetés fóruma a vizsgált időszakban eltérő elnevezéssel ugyan, de mindvégig működött.² 1999-es átalakításával jogosítványai némileg módosultak – a kormány például lehetőséget kapott arra, hogy megegyezés híján maga döntsön a minimálberről –, döntéshozó jellege azonban nem változott – jól példázza ezt, hogy az Országos Munkaügyi Tanácsban minden évben létrejött a bérmegállapodás. A 2011 nyarán az OÉT helyébe lépő NGTT azonban már semmiképp sem minősíthető döntéshozó fórumnak, az kizárólag konzultatív szerepet tölt be.

7. táblázat. Korporativizmus-index Magyarországon (saját számítások)

Vizsgált időpont	'90–94	'94–98	'98–02	'02–06	'06–10	'10–11
Szakszervezeti sűrűség	85,6	48,3	23,5	17,4	16,9	16,8
Szervezeti koncentráció	82,5	73,5	66,5	66,3	67,5	68
Tripartit párbeszéd	van	van	van	van	van	van
Tripartit döntéshozás	van	van	van	van	van	nincs
Aggregált indexérték	92	80,45	72,5	70,1	71,1	46,2

6. Államszerkezet

Lijphart szerint a konszenzusos rendszereket a területi hatalommegosztás, míg a westminsteri demokráciákat a centralizált államszerkezet jellemzi. A hatalom megosztásának kvantitatív elemzése komoly kihívás, lévén a vizsgálat során annak legalább három dimenzióját kell figyelembe vennünk: közjogi, politikai és pénzügyi. Nem kétséges, ezek mérésére egy összetett módszertan kialakítható, vagy más elemzésekben alkalmazott eljárások is átemelhetők lennének jelen kutatásba (például Rodden, 2004). Úgy vélem azonban, hogy a hazai államszerkezet vizsgálatára jelen pillanatban a Lijphart által alkalmazott metódus is alkalmas – mely egy egyszerű tipológiához rendel matematikai értékeket –, lévén Magyarország jellemzése azzal könnyen elvégezhető. Világos ugyanakkor, hogy a lijpharti módszer teljesen érzéketlen a tagállamok, önkormányzatok politikai és gazdasági önállóságának vagy függésének kérdésére, az kizárólag közjogi alapokon áll, így érvényessége ebből a szempontból mindenképpen megkérdőjelezhető.

8. táblázat. A föderalizmus és a decentralizáció fokai, 1945–1996
(Lijphart, 1999: 189.)

Föderális, decentralizált állam (5,0)	pl.: Egyesült Államok, Kanada, Németország
Föderális, centralizált állam (4,0)	pl.: Venezuela, Ausztria, India
Félföderális állam (3,0)	pl.: Izrael, Hollandia, Belgium
Unitárius, decentralizált állam (2,0)	pl.: Dánia, Finnország, Japán, Norvégia
Unitárius, centralizált állam (1,0)	pl.: Görögország, Írország, Portugália

Magyarország a közjogi hatalommegosztást vizsgáló modellben unitárius, decentralizált államnak tekinthető, az 1990-ben elfogadott önkormányzati törvény meglehetősen erős jogosítványokat ad a helyhatóságoknak.

9. táblázat. A föderalizmus és a decentralizáció indexe Magyarországon

Vizsgált időszak	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Indexérték	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0

7. Törvényhozás

Lijphart modelljében a hatalommegosztás a parlament esetében is megjelenik: a szerző szerint a konszenzusos rendszerekben általában két kamara között oszlik meg a törvényhozói jogkör, míg a többségi demokráciákat az egykamarás parlament vagy a két ház közötti aránytalan hatalommegosztás jellemzi. Szerzőnk indikátora a bikameralizmust – például a parlamenti hatalommegosztást – egy 1-től 4-ig terjedő skálán méri, amely a kamarák számán, a felsőház hatalmán és a rekrutáció módján alapul. Utóbbi esetében a különbség a kongruens és inkongruens kétkamarás parlamentek között húzódik, vagyis abban az esetben, ha a két ház tagjai nagyjából megegyező módon – tehát közvetlen választás útján – nyerik el felhatalmazásukat, kongruens törvényhozásról beszélünk, míg ellenkező esetben – például delegáláskor – inkongruensről. Az inkongruens parlamentben a hatalommegosztás magasabb foka valósulhat meg, mivel abban eltérő, gyakran a pártpolitikai célokkal ellentétes érdekek jelennek meg. Másfél kamarás parlamentről Lijphart az alsóház tagjaiból rekrutálódó kvázi felsőház megjelenése esetén beszél.

10. táblázat. A lijpharti bikameralizmus-index (Lijphart, 1999: 212.)

Erős bikameralizmus: szimmetrikus, inkongruens (4,0)	pl.: Németország
Közepesen erős bikameralizmus: szimmetrikus, kongruens (3,0)	pl.: Olaszország
Közepesen erős bikameralizmus: aszimmetrikus, inkongruens (3,0)	pl.: Kanada
Közepesen gyenge bikameralizmus (2,5)	pl.: Egyesült Királyság
Gyenge bikameralizmus: aszimmetrikus, kongruens (2,0)	pl.: Ausztria
Másfél kamarás parlament (1,5)	pl.: Norvégia
Unikameralizmus (1,0)	pl.: Finnország

A klasszifikáció leggyengébb pontja a szubjektivitás: nem egyértelmű, hogy a felsőháznak milyen jogosítványokat kell birtokolnia ahhoz, hogy szimmetrikus kétkamarás parlamentről beszéljünk. A rekrutációs eljárásból sem vonhatunk le általános érvényű következtetéseket: előfordulhat, hogy az azonos szelekciós mechanizmus ellenére két ellentétes politikai tábor szerez többsé-

get az egyes kamarákban. Egy ilyen szituációban nyilván megnő a felsőház szerepe. Mindenesetre jelen vizsgálat érvényességét nem befolyásolják az operacionalizálás említett gyenge pontjai, lévén a magyar törvényhozás 1945 óta egykamarás.

11. táblázat. Bikameralizmus Magyarországon

Vizsgált időszak	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Bikameralizmus	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

8. Alkotmány

A föderális szerkezet, a koalíciós partner vagy a felsőház mellett a speciális többséggel módosítható alaptörvény szintjén korlátja lehet a parlamenti majoritás hatalmának. Lijphart az alkotmányt – pontosabban az alkotmánymódosítási eljárást – a vertikális hatalommegosztáshoz köti két okból is: egyrészt logikailag a föderális államszerkezet garanciája a tartományok jogainak csak hozzájárulásukkal módosítható alaptörvényben való rögzítése, másrészt a szerző faktoranalízise szerint statisztikailag a kérdéskör a második dimenzióba illeszthető be. Lijphart érvelése kétségtelenül helytálló: a konszenzuális demokráciákban valóban bevett gyakorlat a kisebbségi vagy a tartományi vétőjog biztosítása. Az alaptörvényt védő mechanizmusok kiterjedtsége szerint merev vagy rugalmas alkotmányokról beszélhetünk, előbbi a többségi, utóbbi pedig a konszenzuális demokráciákat jellemzi. A *Patterns of Democracy* az alkotmányos merevség mérésére egy négyfokozatú skálát használ, mely meglehetősen rendszertelenül vonja be az analízisbe a népszavazás intézményét. Ennek okán a hazai vizsgálat során én a megegyező logika mentén működő, ugyanakkor cizelláltabb, egy 1-től 9,5-ig terjedő skálát alkalmazó Lorenz-indexet használom majd (Lorenz, 2005). Ugyanakkor az említett metódust egyetlen ponton indokoltan vélem módosítani: Astrid Lorenz eljárása ugyan alapos, de érzéketlen a parlamenti erőviszonyokra, s a minősített eljárási szabályok esetében figyelmen kívül hagyja – feltehetően a realitások okán -, hogy egy párt kezében koncentrálódik-e a mandátumok 2/3-nál, 3/5-nél etc. nagyobb aránya. Az alkalmazott kiegészítő szabály tehát a következő: amennyiben egy párt a minősített többséget meghaladó parlamenti mandátumaránytal bír, továbbá az alkotmánymódosítás nem kötött a felsőház, népszavazás vagy egyéb intézmény jóváhagyásához, úgy az index értéke egyet mutat, vagyis az alkotmány flexibilis.

12. táblázat. Az alkotmányos merevség indexe³

Vizsgált időszak	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Alkotmányos merevség	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	1,0

9. Bírói felülvizsgálat

Lijphart elméletében az alkotmánybíráskodás a jogosult szervezet hatalmának erőssége szerint illeszkedik a demokráciák típusaihoz: az ideáltipikus többségi rendszerben a parlament hatalmát nem korlátozza az általa alkotott jogszabályok felülvizsgálatára jogosult testület, míg a konszenzuális modellben erős, centralizált alkotmánybíróság öröködik az alaptörvény betartatása fölött. Az alkotmánybírói hatalmat nem egyszerű feladat vizsgálni. Annak leírására manapság bevett terminus az úgynevezett diszkréciós zóna, mely a testülethez delegált jogkörök és az általa hozott ítéleteket opponálni jogosult kontrollintézmények jogköreinek különbözeteként adható meg (Stone Sweet, 2002). A zóna mérésére azonban módszertan nem áll a rendelkezésünkre, így a vizsgálat során követjük Lijphart kvázi kvalitatív eljárását, amely során az alkotmánybírói hatalom mértéke szerint egy négyfokú skálán helyezte el az egyes politikai rendszereket. A módszer objektivitása vitathatatlanul megkérdőjelezhető, ugyanakkor e kérdés vizsgálatára bevett kvantitatív eljárás nem áll rendelkezésünkre.

13. táblázat. Az alkotmánybírói hatalom foka (Lijphart, 1999: 226.)

Erős bírói felülvizsgálat (4,0)	pl.: Németország, India, USA
Közepesen erős bírói felülvizsgálat (3,0)	pl.: Ausztria, Spanyolország, Ausztrália
Gyenge bírói felülvizsgálat (2,0)	pl.: Belgium, Franciaország, Dánia
Nincs bírói felülvizsgálat (1,0)	pl.: Egyesült Királyság, Izrael, Új-Zéland

A hazai testület 2010 előtti hatalmát egyértelműen erősnek kell minősítenünk, Andrew Roberts a közép-európai demokráciákat vizsgálva egyenesen arra jut, hogy a lengyel és a magyar grémium a világ legerősebb alkotmánybíróiságai közé tartozik (Roberts, 2006). Kérdéses ugyanakkor, hogy miként értelmezzük a testület és a törvényhozás viszonyában az elmúlt egy évben beállt változást: magánál a hatáskörszűkítésnél jelentősebb nővum, hogy a rendszerváltozás óta első ízben fordult elő, hogy a parlamenti többség – az AB működését szabályozó joganyag módosítása révén – egyértelműen a testület fölé kerekedett, ráadásul a bírák választása során sem korlátozza már a kormánytöbbséget konszenzuskényszer. A közjogi változások és az újszerű politikai, hatalmi helyzet okán tehát indokolt a testület hatalmát a második Orbán-kormány idején gyengének minősíteni.

14. táblázat. Alkotmánybírói hatalom Magyarországon

Vizsgált időpont	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Alkotmánybírói hatalom	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	2,0

Amennyiben elfogadjuk, hogy a magyar alkotmánybíróság hatalma az elmúlt bő egy évben jelentősen csökkent, úgy hazánkban a kontinentális neo-konstitucionalista trendekkel (Shapiro–Stone Sweet, 1994) merőben ellentétes folyamatok figyelhetők meg.

10. Jegybank

A központi bank függetlensége a lijpharti modellben a vertikális hatalommegosztás dimenziójának utolsó változója. A szerző megítélése szerint a konszenzuális demokráciákban inkább a jegybanki függetlenség, míg a többségi rendszerekben az intézményre gyakorolt erős kormányzati befolyás jellemző. Bár logikailag a jegybanki önállóság a horizontális hatalommegosztás kérdéséhez kötődik, Lijphart a statisztikai összefüggések okán mégis inkább a második dimenzióban látta indokoltnak elhelyezni az intézményt. A központi bankok függetlenségének kvantitatív mérését nehezíti, hogy azt nem csupán a jogszabályi környezet határozza meg, hanem különféle gyakorlati tényezők is. Lijphart analízisében a vizsgálatot a 16 változóval operáló Cukierman–Webb–Neyapti-index segítségével végzi el, amely meglehetősen kimerítő elemzésre ad lehetőséget (Cukierman–Webb–Neyapti, 1992). Ugyanakkor a módszer – megítélésem szerint indokolatlanul – túlhangsúlyozza az állami kölcsönzés kérdését, holott egyes országokban ez eleve tiltott. Magam tehát az eredeti módszertan 16 változója közül csupán az első nyolcat használom fel, melyek főként a kormány, a parlament és a bank közötti hatalommegosztásra fókuszálnak.

15. táblázat. Jegybanki függetlenség Magyarországon (saját számítások)

Vizsgált időszak	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Jegybanki függetlenség	0,51	0,51	0,51	0,57	0,57	0,57

A jegybank és a kormány viszonyában csak a 2001-es jegybanktörvény eredményezett némi változást, az egyes ciklusok között jelentős különbség nem figyelhető meg. Bod Péter Ákos lemondatása tekinthető az egyetlen sikeres kormányzati beavatkozásnak az elmúlt 20 évből, a bank függetlenségét jól jelzi, hogy Simor András még a kétharmados kormánytöbbséggel szemben is meg tudta őrizni pozícióját – melyben persze nagy szerepe volt az EKB védőhálójának. Megjegyzendő azonban, hogy a Monetáris Tanács vizsgálata esetében árnyaltabb következtetésekre juthatnánk, 2004-es feltöltése, majd 2011-ben a külső tagok delegálási jogának parlamenti bizottsághoz rendelése egyértelműen a kormányzati beavatkozás szándékát és részleges sikerét jelzi. Ráadásul az alapkamat mértékéről e testület dönt, így a kérdés korántsem elhanyagolható.

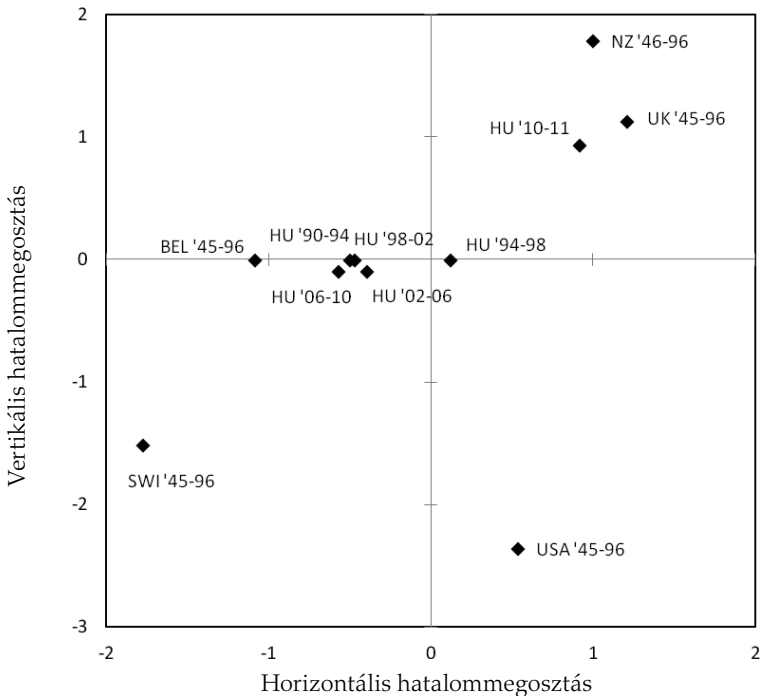
Összefoglalás

Vizsgálatunk végére érve nem marad más hátra, mint az adatok összegzése és a négy vizsgált kabinet elhelyezése a többségi és konszenzuális demokráciák kétdimenziós térképén. Hűen követve a lijpharti módszertant a horizontális hatalommegosztás esetében egy -2-től +2-ig terjedő, míg a vertikális dimenzió esetében egy -3-tól +2-ig terjedő skálán standardizáltam a változók eredményeit. Minél magasabb az indexérték, annál közelebb van a vizsgált ciklus az adott dimenzióban a többségi berendezkedéshez, így a vertikális hatalommegosztás intézményi változói esetében mért értékek, valamint a korporativizmus indexértéke és az effektív pártok száma esetében értelemszerűen a skálareciprokokat kellett alkalmaznom.

16. táblázat. A vizsgált ciklusok és a hatalommegosztás dimenzióinak indexértékei

	HU '90-94	HU '94-98	HU '94-98	HU '98-02	HU '02-06	HU '10-11
Horizontális hatalommegosztás	-0,5	0,12	-0,47	-0,39	-0,57	0,92
Vertikális hatalommegosztás	-0,01	-0,01	-0,01	-0,1	-0,1	0,93

2. ábra A többségi és konszenzuális demokráciák kétdimenziós térképe

A kétdimenziós térképen feltüntettem a konszenzuális és a westminsteri demokráciák ideáltípusához legközelebb álló országok, valamint az Egyesült Államok eredeti módszertannal meghatározott helyzetét. Az ábrán világosan látszik, hazánk 1990 és 1994, valamint 1998 és 2006 között inkább konszenzuális demokráciaként írható le. A Horn-kormány idején hajszállal ugyan, de a horizontális tengely másik oldalára került az ország, amit a választás jelentős aránytalansága és a szocialista párt abszolút mandátumtöbbsége magyaráz. A második Orbán-kormány értékei azonban meglepő és jelentős fordulatról árulkodnak: mindkét tengelyen messze került az ország a konszenzuális demokráciától, s megközelíti az Egyesült Királyság és Új-Zéland 1996 előtti pozícióit. Sőt, amennyiben a két ország elhelyezkedését nem a lijpharti adatsor, hanem a 2010-es állapotok szerint határoztuk volna meg, úgy az új-zélandi választási rendszer arányosítása és az ezzel járó koalíciós kormányzás, valamint a brit devolúció és a KON-LIB koalíció következtében hazánk közelebb állna az ideáltipikus westminsteri demokráciához, mint a két angolszász állam.

KONKLÚZIÓK

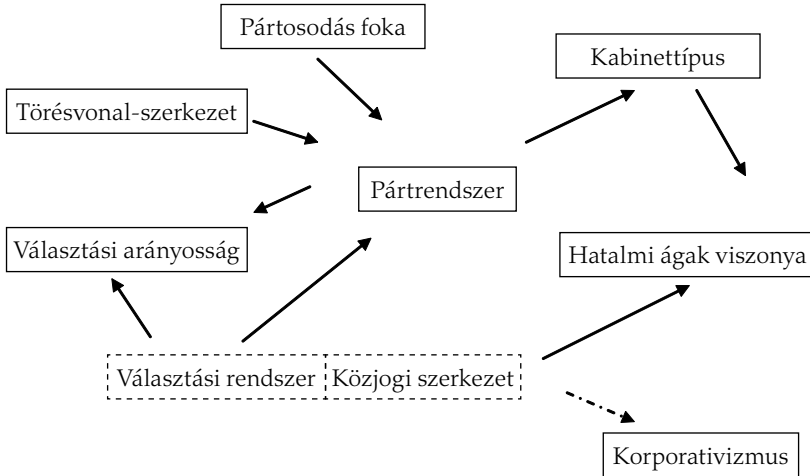
Először is meg kell állapítanunk, hogy a lijpharti teória komparatív módszertana néhány ponton nem állja ki a generikus alkalmazhatóság próbáját. Négy változó esetében új indikátorra volt szükségünk, a területi hatalommegosztás és az alkotmánybírói hatalom mérésének „kvázikvalitatív” módszertana pedig kétségeket ébreszthet az eredmények objektivitását illetően. Az operacionális javítására tett erőfeszítések eredményei természetesen vitathatóak, ugyanakkor lehetőséget teremtenek a modell általános, dinamikus alkalmazására.

Másodszor fel kell tennünk a kérdést: vajon 2011-ben mennyire releváns a lijpharti elmélet? Vitathatatlan ugyanis, hogy mára az új-zélandi politikai rendszer teljesen, az angol demokrácia pedig részben elvesztette fő westminsteri jellemvonásait. Megállapítható ugyanakkor, hogy – Richard Rose prognózisa ellenére (Rose, 2000) – a konszenzuális államok egyelőre nem változtatnak politikai berendezkedésükön: Svájcban a varázsformula módosítva ugyan, de továbbra is érvényben maradt, Ausztriában pedig a Szabadságpárt megerősödése által indukált turbulens politikai folyamatok után 2007-ben ismét összeállt a nagykoalíció a Gusenbauer-kabinet mögött.

Harmadszor a hazai rendszer vizsgálatának eredményeit illetően választ kell találnunk egy roppant fontos kérdésre: vajon mi az oka Magyarország „westminsteri kirándulásának”? Nem világos ugyanis, hogy a kormányzattól független körülmények tehetőek-e felelőssé a jelentős változásért vagy pedig az Orbán-kabinet stratégiája révén módosult ilyen mértékben a hazai politikai rendszer jellege. Az alábbiakban az általam relevánsabbnak gondolt első di-

menzióban szereplő változók egymásra gyakorolt hatásainak oksági térképét igyekeztem felrajzolni.

3. ábra. A horizontális hatalommegosztás dimenziójának kauzális térképe. Az alkotmánymérnöki beavatkozás terepét szaggatott vonal jelöli.

Ebből kitűnik, hogy a modell centrumában a pártrendszer áll, az alkotmánymérnöki szándékok érvényesítésének tere korlátozott. Állításom szerint tehát nincs szó modellváltásról. Az alkotmánybíróság hatalmának gyengítése ugyan a többségi demokráciák irányába lökte az országot, a lépés mögött azonban inkább gazdaságpolitikai okok, s nem a demokráciareformer szándék sejthető. Véleményem szerint a westminsteri kirándulásért a 2010. évi parlamenti választás eredménye, a politikai rendszer érzékelhető változásáért pedig az erre épülő, kooperatívnak cseppet sem nevezhető kormányzati politizálás a felelős.

Egy kérdésre még adós maradtam a válasszal: írásom címében miért csupán westminsteri kirándulásról, s miért nem fordulatról beszéltek? Egyszerűen azért, mert úgy vélem, a kétharmados jogalkotási tárgykörök megtartásával – sőt, szélesítésével – 2014 után valószínűleg visszatér majd a magyar demokrácia a konszenzusos keretek közé. Amennyiben persze a leendő, e tanulmány írásakor még nem ismert választási rendszerünk az arányosság rovására jelentős teret enged a többségi elv érvényesülésének, úgy könnyen lehet, hogy a jövőbeni magyar kormányok minősített törvényhozási többséggel felvértezve, független intézmények által nem kontrollálva irányíthatják majd hazánkat. Ahogy egy jó westminsteri demokráciában szokás. Kérdés persze, hogy egy ilyen rendszer alapjai – a szerves politikai és társadalmi fejlődés, a politikai elit kooperatív viselkedése, bizonyos kikezdehetetlen közjogi alapok – adottak-e a Kárpát-medencében.

JEGYZETEK

- ¹ A hiányzó adatokat helyenként interpoláltam. A Jelle Visser által szerkesztett adatbázis – melyen többek között az OECD vonatkozó statisztikai is alapulnak – az APEH és a KSH adatainak felhasználásával készült.
- ² 1990 és 1999 között Érdekegyeztető Tanács, 1999 és 2002 között Országos Munkaügyi Tanács, 2002 és 2011 között Országos Érdekegyeztető Tanács, 2011-től pedig Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács.
- ³ Minél magasabb a Lorenz-index állása, annál merevebb egy ország alkotmánya. Astrid Lorenz analízise szerint a legkevésbé flexibilis alkotmánnyal Belgium, míg a leginkább rugalmas alap-törvénnyel az Egyesült Királyság és Új-Zéland rendelkezik.

IRODALOM

- Andeweg, Rudy (2000): Consociational Democracy. *Annual Review of Political Science*, Vol. 3., No. 1., 509–536.
- Armington, Klaus (2002): The Effects of Negotiation Democracy: A Comparative Analysis. *European Journal of Political Research*, Vol. 41., No. 1., 81–105.
- Armington, Klaus–Careja, Romana (2008): Institutional Change and Stability in Postcommunist Countries, 1990–2002. *European Journal of Political Research*, Vol. 47., No. 4., 436–466.
- Blondel, Jean (1968): Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 1., No. 2., 180–203.
- Bormann, Nils-Christian (2010): Patterns of Democracy and Its Critics. *Living Reviews in Democracy*, Vol. 2., No. 1., 1–14.
- Crepaz, Markus M. L.–Lijphart, Arend (1991): Corporatism and Consensus Democracy in Eighteen Countries: Conceptual and Empirical Linkages. *British Journal of Political Science*, Vol. 21., No. 2., 235–246.
- Crepaz, Markus M. L.–Lijphart, Arend (1995): Linking and Integrating Corporatism and Consensus Democracy: Theory, Concepts and Evidence. *British Journal of Political Science*, Vol. 25., No. 2., 281–288.
- Cukierman, Alex–Webb, Steven–Neyapti, Bilin (1992): Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes. *The World Bank Economic Review*, Vol. 6., No. 3., 353–398.
- Enyedi Zsolt–Benoit, Kenneth (2011): Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal–jobb dimenzióban. In: Enyedi Zsolt–Szabó Andrea–Tardos Róbert: *Új képlet. Választások Magyarországon, 2010*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
- Fortin, Jessica (2008): Patterns of Democracy? Counterevidence from Nineteen Post-Communist Countries. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, Vol. 2., No. 2., 198–220.
- Gallagher, Michael (1991): Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems. *Electoral Studies*, Vol. 10., No. 1., 33–51.

- Karpov, Alexander (2008): Measurement of Disproportionality in Proportional Systems. *Mathematical and Computer Modelling*, Vol. 48., No. 9-10., 1421–1438.
- Kenworthy, Lane (2003): Quantitative Indicators of Corporatism. *International Journal of Sociology*, Vol. 33., No. 3., 10–44.
- Laakso, Markku–Taagepera, Rein (1979): Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies*, Vol. 12., No. 1., 3–27. 1979. Vol. 12. No. 1. 3-27. o.
- Lane, Jan-Erik–Ersson, Svante (1997): The Institutions of Konkordanz and Corporatism: How closely are they connected? *Swiss Political Science Review*, Vol. 3., No. 1., 1–29.
- Lijphart, Arend (1981): Consociational Theory: Problems and Prospects. A Reply. *Comparative Politics*, Vol. 13., No. 3., 355–360.
- Lijphart, Arend (2003): Debate: Measurement Validity and Institutional Engineering – Reflections on Rein Taagepera’s Meta-Study. *Political Studies*, Vol. 51., No. 1., 20–25.
- Lijphart, Arend (1994): Democracies: Forms, Performance and Constitutional Engineering. *European Journal of Political Research*, Vol. 25., No. 1., 1–17.
- Lijphart, Arend (1984): *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. Yale University Press, New Haven.
- Lijphart, Arend (1977): *Democracy in Plural Societies: A comparative exploration*. Yale University Press, New Haven.
- Lijphart, Arend (2003): Measurement Validity and Institutional Engineering – Reflections on Rein Taagepera’s Meta-Study. *Political Studies*, Vol. 51., No. 1., 20–25.
- Lijphart, Arend (1999): *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Yale University Press, New Haven.
- Lijphart, Arend (1968): *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. University of California Press, Berkeley.
- Lijphart, Arend (1968): Typologies of Democratic Systems. *Comparative Political Studies*, Vol. 1., No. 1., 3–44.
- Loosemore, John–Hanby, J. Victor (1971): The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions for Electoral Systems. *British Journal of Political Science*, Vol. 1., No. 4., 467–477.
- Lorenz, Astrid (2005): How to Measure Constitutional Rigidity? Four Concepts and Two Alternatives. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 17., No. 3., 339–361.
- Neyapti, Bilin (2001): Central Bank Independence and Economic Performance in Eastern Europe. *Economic Systems*, Vol. 25., No. 4., 381–399.
- Rae, Douglas W. (1967): *The Political Consequences of Electoral Laws*. Yale University Press, New Haven.
- Roberts, Andrew (2006): What Kind of Democracy Is Emerging in Eastern Europe? *Post-Soviet Affairs*, Vol. 22., No. 1., 37–64.
- Rodden, Jonathan (2004): Comparative Federalism and Decentralization: On Meaning and Measurement. *Comparative Politics*, Vol. 36., No. 4., 481–500.
- Rose, Richard (2000): The End of Consensus in Austria and Switzerland. *Journal of Democracy*, Vol. 11., No. 2., 26–40.

- Sartori, Giovanni (1994): *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New York University Press, New York.
- Sartori, Giovanni (1976): *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schmitter, Philippe C. (1982): Reflections on Where the Praxis of Neocorporatism May Be Going. in Lehbruch, Gerhard - Schmitter, Philippe: *Patterns of Corporatist Policy-Making*. Sage, London.
- Schmitter, Philippe, C. (1974): Still the Century of Corporatism? *The Review of Politics*, Vol. 36., No. 1., 85–131.
- Shapiro, Martin–Stone Sweet, Alec (1994): The New Constitutional Politics of Europe. *Comparative Political Studies*, Vol. 26., No. 4., 397–420.
- Siaroff, Alan (1999): Corporatism in 24 Industrial Democracies: Meaning and Measurement. *European Journal of Political Research*, Vol. 36., No. 1., 175–205.
- Siaroff, Alan (2003): Varietas of Parliamentarianism in the Advanced Industrial Democracies. *International Political Science Review*, Vol. 24., No. 4., 445–464.
- Smith, Gordon (1976): The Functional Properties of the Referendum. *European Journal of the Political Research*, Vol. 4., No. 1., 1–23.
- Steiner, Jürg (1987): Consociational Democracy as a Policy Recommendation. The Case of South Africa. *Comparative Politics*, Vol. 19., No. 3., 361–372.
- Strom, Kaare (1997): Democracy, accountability and coalition bargaining. *European Journal of Political Research*, Vol. 31., No. 1., 47–62.
- Stone Sweet, Alec (2002): Constitutional Courts and Parliamentary Democracy. *West European Politics*, Vol. 25., No. 1., 77–100.
- Stone Sweet, Alec (2009): Constitutionalism, Legal Pluralism, and International Regimes. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 16., No. 2., 621–645.
- Taagepera, Rein (2003): Arend Lijphart's Dimensions of Democracy: Logical Connections and Institutional Design. *Political Studies*, Vol. 51., No. 1., 1–19.
- Taagepera, Rein (1999): Supplementing the effective number of parties. *Electoral Studies*, Vol. 18., No. 4., 497–504.
- Tatu Vanhanen (1990): *The Process of Democratization. A Comparative Study of 147 States, 1980–88*. Crane Russak, New York.
- Vatter, Adrian (2005): Bicameralism and Policy Performance: The Effects of Cameral Structure in Comparative Perspective. *Journal of Legislative Studies*, Vol. 11., No. 2., 194–215.
- Vatter, Adrian (2000): Consensus and Direct Democracy: Conceptual and Empirical Linkages. *European Journal of Political Research*, Vol. 38., No. 1., 171–192.
- Vatter, Adrian (2009): Lijphart expanded: three dimensions of democracy in advanced OECD countries? *European Political Science Review*, Vol. 1., No. 1., 125–154.
- Vatter, Adrian–Bernauer, Julian (2009): The Missing Dimension of Democracy: Institutional Patterns in 25 EU Member States between 1997 and 2006. *European Union Politics*, Vol. 10., No. 3., 335–359.